

جایگاه جامعه گرایی و فردگرایی در قوانین با نگاهی بر اخلاق و حقوق شهروندی

امیر حسین ایزدپناهی^۱، دکتر علیرضا رجب زاده اصطهباناتی^{۲*}، دکتر محمد صادقی^۳
 ۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بین الملل قشم، ایران.
 ۲. گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رجا، ایران.
 ۳. گروه حقوق، دانشگاه هرمزگان، هرمزگان، ایران.
 (تاریخ دریافت: ۱۶/۰۳/۱۴۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۸/۰۵/۱۴۰۱)

چکیده

زمینه: حقوق شهروندی در کنار توجه ویژه به فردگرایی، ناظر به مجموعه‌ای از ارزش‌ها مانند مساوات طلبی، آزادی، مردم سالاری است که نفع جمعی را در پی دارد. اگر در جامعه ای حقوق و اخلاق شهروندان نهادینه نشده باشد، رابطه مردم و حاکمیت دچار تزلزل می شود بنابراین، موضوع اخلاق و حقوق شهروندی در قوانین مورد توجه قرار گرفته اند. در پژوهش حاضر هدف بررسی جایگاه جامعه گرایی و فردگرایی در قوانین شهرداری با نگاهی بر اخلاق و حقوق شهروندی است.

نتیجه گیری: حقوق شهروندی شاید در ابتدا این طور به نظر برسد که ناشی از فردگرایی است اما در اصل به سمت جامعه‌گرایی کشش دارد. در این بین قوانین شهرداری می بایست منعکس دهنده اخلاق و حقوق شهروندی باشد. بر اساس ماده ۱ منشور حقوق شهروندی اداره شایسته امور کشور بر پایه‌ی قانون مداری، کارآمدی، پاسخگویی، شفافیت، عدالت و انصاف توسط همه مسئولین و کارکنان دستگاه‌های اجرایی الزامی است. در حال حاضر قوانین شهرداری با چالش‌هایی چون: عدم تطابق حقوق و تکالیف متقابل شهروندان و شهرداری، عدم حضور شهروندان در فرایند تهیه، بررسی و تصویب برنامه‌های توسعه شهری (طرح‌های جامع، تفصیلی و...)، فقدان راهکارهای جلب مشارکت شهروندی، فقدان مدیریت واحد شهری روبرو است. در اکثر موارد مشاهده شده که رویکرد شهرداری به سوی جامعه گرایی می‌باشد.

کلیدواژه‌گان: اخلاق، حقوق شهروندی، جامعه گرایی، فردگرایی

سر آغاز

بر این اساس می‌توان گفت شهروندی در کنار توجه ویژه به فردگرایی، ناظر به مجموعه‌ای از ارزش‌ها مانند مساوات طلبی، آزادی، مردم سالاری است که نفع جمعی را در پی دارد. با توجه به این موضوع برای شهروندان حقوقی مسلم و ذاتی وجود دارد که با عنوان "حقوق شهروندی"^۳ شناخته می‌شود. اگر در جامعه ای حقوق و اخلاق شهروندان نهادینه نشده باشد، رابطه مردم و حاکمیت دچار تزلزل می شود بنابراین، موضوع اخلاق و حقوق شهروندی در قوانین مورد توجه قرار گرفته اند. در پژوهش حاضر هدف بررسی جایگاه جامعه گرایی و فردگرایی در قوانین شهرداری با نگاهی بر اخلاق و حقوق شهروندی است.

امروزه رونق شهرنشینی^۱ منجر شده تا شهرها از جمله مهم‌ترین مراکز شکل‌گیری تحولات گوناگون در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، تجاری، اجتماعی و فرهنگی تبدیل گردند. از طرفی پیچیدگی‌های ناشی از این تغییرات و نیز تحول عمده در سبک زندگی شهری، سبب به وجود آمدن جایگاهی جدید برای ساکنان شهرها شده است. جایگاه و مفهومی که در تعاریف حقوقی با واژه "شهروند"^۲ شناخته می‌شود. شهروند در لغت به معنای اهل شهر یا کشور یا مجموعه افراد دارای تابعیت یک کشور با حقوق مشخص و تعریف شده در قوانین آن کشور اطلاق می‌شود. از دیدگاه اکثر اندیشمندان، گذار از شهرنشینی به شهروندی وقتی حادث می‌شود که افراد در جامعه شهری حقوق یکدیگر را به رسمیت بشناسند، به مسئولیت‌های خود در جامعه واقف بوده و به آن عمل کنند. این امر نشان دهنده توجه به مقوله جمع‌گرایی در جوامع می‌باشد.

نویسندهٔ مسئول: نشانی الکترونیکی : rajabzadehalireza61@gmail.com

اخلاق و حقوق شهروندی

شهروندی هم مانند بسیاری از مفاهیم اجتماعی یک نقش است که در بردارنده حقوق و وظایفی در درون خودش است. از انتظارات و حقوق نقش شهروندی، احترام به حقوق یکدیگر و عمل کردن افراد به مسوولیت‌هایی که در مقابل سایرین دارند، است. در واقع نمود اخلاق، به صورتی آشکار، در مفهوم شهروندی نهفته است. همانگونه که اخلاق^۴ افراد را به رفتار و عمل در چارچوب موازینی نسبتاً ثابت و یکسان ترغیب می‌کند، شهروندی و نقش شهروندی مستلزم رعایت و عمل در چهارچوب‌هایی قانونمند و نسبتاً ثابت است. که همین ثبات نسبی باعث شکل‌گیری مفهومی چون شهروندی جهانی گردیده است چرا که این اصول را به شکلی ثابت می‌توان و باید در همه اجتماعات شهری و در همه جای دنیا به کار گرفت (۱، ۲).

اخلاق پشتوانه اصلی حقوق شهروندی است. یعنی بدون اخلاق شهروندی نمی‌توان از حقوق شهروندی سخن گفت. مهم‌ترین منابع برای ایجاد اخلاق و حقوق شهروندی عبارتند از:

۱. دین^۵: دین یک منبع اصلی برای ایجاد اخلاق و حقوق شهروندی است.
۲. سنت^۶: هر فرهنگ و هر کشوری نیاز دارد از فرهنگ بومی خود برای استقرار حقوق شهروندی استفاده کند و باید مدرنیته خود را بر اساس سنت‌های خود بسازد.
۳. اخلاق مدنی^۷: تقویت مفاهیم و باورهای اخلاقی باید در روند اجتماعی شدن به طور عقلانی انجام گیرد برای این کار باید فرایندهای موازی اجتماعی شدن با یکدیگر هماهنگی داشته باشند.
۴. اخلاق سیاسی^۸: افزایش نقد و نقدپذیری در جامعه، کاهش تنش‌ها و روابط مبتنی بر زور، مرئم‌سالاری و صلح اجتماعی از مهم‌ترین مولفه‌های اخلاق سیاسی است. (۳)

جامعه‌گرایی و فردگرایی

از نظر لاک، جامعه آن چیزی است که از داخل وضعیت طبیعی بیرون می‌آید. جامعه منافع خود را در اختیار حکومت قرار داده و پس از آن این وظیفه‌ی حکومت است که منافع جامعه را حفظ نموده و توسعه دهد. جامعه‌گرایی به مفهوم فنی کلمه، یک آیین فکری می‌باشد که در خصوص مفاهیمی چون: جامعه، فردیت، هویت، و خود، برداشت‌های خاصی ارائه داده و در مقابل لیبرالیسم، تعابیر مختلفی در مورد این مفاهیم بیان می‌نماید (۴).

جامعه‌گرایی^۹ واژه‌ای است که به نوع تعامل رفتاری بین افراد، گروه‌ها یا اقوام مختلف اشاره می‌گردد و بر رفتار گروهی و تعامل گروهی استوار می‌باشد. باید گفت جامعه‌گرایی نقطه مقابل فردگرایی^{۱۰} است. جامعه‌گرایی بر جامعه و گروه متمرکز بوده در حالی که فردگرایی بر فرد و خواسته‌های فردی بنا می‌گردد. فردگرایی دیدگاه اخلاقی، فلسفه سیاسی، ایدئولوژی یا مرام اجتماعی است که بر ارزش

اخلاقی^{۱۱} فرد تأکید می‌کند (۵). فردیت به یک تعبیر ایمن موضوع را دربرمی‌گیرد که هر انسانی دارای خلوت و حریم خصوصی فیزیکی و روانی، و اعتقاد و نظر شخصی و دیگر حقوق اساسی است که در هر شرایطی می‌بایست آن را مقدم دانسته و به آن احترام نهاد.

در فرهنگ علوم سیاسی این‌طور تعریف شده است: «مفهوم فردگرایی، برتر پنداشتن فرد از جمع و قایل شدن اهمیت برای فرد در برابر جمع است. بنابر این نظریه اگر حقوق، نیازها و منافع فرد و آزادی‌های فردی در جامعه تأمین شود این امر خود به خود منتهی به تأمین منافع و مصالح اجتماعی می‌گردد. فلسفه فردگرایی، مالکیت خصوصی را شرط ضروری آزادی می‌داند و با دخالت دولت در امور اقتصادی و اجتماعی مخالف است و دخالت دولت را تنها در صورتی که به منظور تأمین آزادی عمل فرد انجام گیرد مجاز می‌شمارد (۶).

جامعه‌گرایی بر اساس گروه‌گرایی بودن، خواستار کسب هویت از جمع و رفتار طبق مدل‌های از پیش تعیین شده جمعی است و خودانگاشت‌های گروهی، خودانگاشت‌های فردی اعضا را شکل می‌دهند. از جمله وجه تمایز جامعه‌های جامعه‌گرا مراسم گروهی، رقص‌های دسته جمعی، پدرسالاری یا پیرسالاری و... می‌باشد و به‌طور کلی جوامع جامعه‌گرا نسبت به جوامع فردگرا رضایت بیشتری از زندگی خود دارند زیرا بسیاری از اصول زندگی خود را تأیید شده در دسترس دارند و نیازی به فهم و اثبات دوباره آن‌ها ندارند. در مقابل جوامع فردگرا، بر اصول فردی و چه بسا منافع فردی اهمیت می‌دهند و این اهمیت به هویت فردی، باعث می‌شود فرد بسیار تکمیل شده‌تر از جوامع جمع‌گرا بار بیاید (۷).

در اینجا لازم به توضیح است، مبنای شهروندی فردگرایی باشد یا جامعه‌گرایی، دیدگاه ناشی از آن هم متفاوت خواهد بود. برای توضیح بیشتر، دیدگاه فردگرایی با لیبرالیسم در ارتباط است که پشتیبان اصل "حقوق شهروندی" است و بر استحقاق شخصی و موقعیت فرد به عنوان یک کنشگر خود مختار تأکید دارد. همچنین در مورد جامعه‌گرایی دو تعبیر سوسیالیستی و محافظه‌کارانه وجود دارد که در هر دو با برجسته نمودن اهمیت حس مسئولیت نسبت به شهر، به حمایت از اصل "تکالیف شهروندی"^{۱۲} پرداخته‌اند. در این دیدگاه‌ها دولت به عنوان یک عامل اخلاقی نشان داده شده و بر نیاز به اجتماع و نقش حیات اجتماعی تأکید گشته است (۸). از سویی راست‌گرایان به تأیید دیدگاه محدودی در مورد شهروندی گرایش دارند که تنها بر حقوق مدنی و سیاسی یعنی حقوقی که در چهارچوب جامعه مدنی و حقوق مربوط به مشارکت قابل اعمال است، تأکید می‌نماید. در مقابل، چپ‌گرایان به «شهروندی اجتماعی»^{۱۳} گرایش دارند که بر اساس آن، شهروندان مستحق برخورداری از یک حداقل اجتماعی هستند که از دیدگاه حقوق اجتماعی و رفاهی بیان گردیده است.

اختیارگرایان گروه دیگری هستند که با دیدگاه بهره‌مندی افراد از هویت و مسئولیت‌های اجتماعی مخالف هستند. و معتقدند ایده بنیادی تحقق شهروندی و نیز فعال نمودن شهروندان حق تعیین سرنوشت از سوی

یک سازمان محلی به منظور اداره‌ی امور محلی و ارائه خدمات لازم با هدف مدیریت و توسعه کالبدی، اقتصادی و اجتماعی در محدوده شهر و اطراف آن به وجود آمده است و وظیفه‌ی آن برآورده کردن نیازهای مشترک شهروندان است (۱۲).

از سویی دیگر لازم به ذکر است که خود واژه‌ی شهروند یک بار اجتماعی و یک بار حقوقی دارد یعنی محتوای شهروند از سویی به نحوه‌ی تعامل انسان در محیط اجتماعی باز می‌گردد و از سویی این حقوق در کنار سایر حقوق معنا پیدا می‌کند. لفظ شهروند اعم از حقوق شهروندی است و به مجموعه‌ای از حقوق، وظایف و تعهدات هر فرد اطلاق می‌شود. زیرا یکی از دلایل تعریف شهروند و وضع حقوق شهروندی حفظ آزادی‌های هر فرد ساکن در جامعه است (که اشاره به گرایش‌های فردگرایی دارد)، در صورتی که به آزادی‌های دیگران لطمه‌ای وارد نماند (که اشاره به گرایش‌های جامعه‌گرایی دارد)، این امر مستلزم وضع وظایف و تعهدات در کنار هر حقوقی اعم از حقوق شهروندی است (۱۳).

حقوق شهروندی در قوانین شهرداری

قوانین شهرداری^{۱۵} منعکس‌دهنده حقوق شهروندی باید باشد. بر اساس ماده ۱ منشور حقوق شهروندی اداره شایسته امور کشور بر پایه‌ی قانون مداری، کارآمدی، پاسخگویی، شفافیت، عدالت و انصاف توسط همه مسئولین و کارکنان دستگاه‌های اجرایی الزامی است.

امروزه قوانین شهرداری با چالش‌هایی روبرو گشته که این چالش‌ها عبارتند از: عدم تطابق حقوق و تکالیف متقابل شهروندان و شهرداری، عدم حضور شهروندان در فرایند تهیه، بررسی و تصویب برنامه‌های توسعه شهری (طرح‌های جامع، تفصیلی و...)، فقدان راهکارهای جلب مشارکت شهروندی، فقدان مدیریت واحد شهری دیده می‌شود (۱۴). در تمام این موارد کاملاً دیده می‌شود که رویکرد شهرداری به سوی جامعه‌گرایی می‌باشد. در واقع در این عرصه با عوامل و افرادی روبرو می‌گردد که هر یک به نوعی تشکیل‌دهنده این چالش‌ها هستند اما در کل یک جمع واحد را می‌سازند که نفع یا ضرر عمومی را در پی دارد. در این بین هویت شهروندی به عنوان نوعی هویت اکتسابی در تعامل میان شهروندان و حکومت شکل می‌گیرد. باید گفت هر دو طرف این تعامل دارای حقوق و تکالیفی می‌باشند که بدون رعایت و تعهد به آن نمی‌توان انتظار تحقق جامعه‌ای مطلوب را داشت. در صورتی که اگر رعایت گردد می‌توان گفت که توجیه‌کننده دو نظریه فردگرایی و جامعه‌گرایی در قوانین است. از هر روی هدف اصلی شهرداری سامان دادن به زندگی شهری و کنترل فعالیت‌های خود و شهروندان در جهت تامین نیازهای کلی جامعه است. بنابراین در این راستا قوانین مشترک شهرداری و منشور حقوق شهروندی عبارتند از:

۱. رسیدگی به نارضایتی‌ها و شکایات مردم در امور شهری
۲. خدمات عمومی شهرداری در قبال شهروندان
۳. صدور مجوز برای مشاغل

افراد است که یکی از بنیادین‌ترین حق‌های اخلاقی و حقوقی است. مارکسیست‌ها نیز شهروندی را بر این مبنا که بر واقعیت قدرت نابرابر طبقاتی سرپوش می‌نهد، مورد انتقاد قرار داده‌اند؛ در حالی که فمینیست‌ها با این استدلال از شهروندی انتقاد می‌کنند که به تعدیبات ناشی از مردسالاری توجهی نمی‌کند.

در واقع در دنیای جدید چه در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و چه در عرصه حقوقی که مورد توجه ما در این پژوهش می‌باشد، در اثنای اکثر قواعد و مقررات حقوقی، شهروندی به نوعی آمیزه-ای از شایستگی‌ها و حق در مشارکت و دسته‌ای از الزامات و تکالیف است. برعکس دوران گذشته که افراد زیردستان و خدمت‌گزاران دولت محسوب می‌شدند و وظیفه آنها به طور مطلق پیروی از فرمانروا بود. از دیدگاه روسو در دولت‌های مدرن، افراد از این جهت که در قدرت حاکمیت سهیم هستند، «شهروند» و از این جهت که از قوانین دولت پیروی می‌کنند، «تبعه» به شمار می‌آیند. بر این اساس، شهروندی در واقع بیانگر جنبه فعال انسان و فرد در جامعه است (۹). در رویکردی دیگر شهروندی نه یک موقعیت منفعلانه، بلکه یک موقعیت فعالانه می‌باشد که با سلطه ناسازگار است و نه تنها شرافت فردی را به رسمیت می‌شناسد بلکه در مجاورت آن بستر اجتماعی را که فرد در آن عمل می‌کند نیز به رسمیت می‌شناسد.

اخلاق و حقوق شهروندی و مدیریت شهری

از موضوعات اساسی و قابل توجه در مقوله حقوق جمعی و فردی، مبحث رابطه میان حقوق شهروندی و مدیریت شهری^{۱۴} است که قواعد آن شکل‌دهنده گرایش‌ها به سوی جامعه‌گرایی یا فردگرایی می‌باشد. به طور کلی مدیریت شهری فرآیندی است از ایجاد، اجرا، هماهنگی و ارزیابی استراتژی‌های یکپارچه به کمک مقامات شهری با در نظر گرفتن اهداف عملیاتی بخش خصوصی و منافع شهروندان در چارچوب سیاستی که در سطوح بالاتر حکومت برای تحقق پتانسیل توسعه اقتصادی پایدار تدوین می‌گردد (۱۰). هدف اصلی مدیریت شهری را می‌توان در بهبود شرایط کار و زندگی جمعیت ساکن، و حفاظت از حقوق شهروندان، تشویق به توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار و حفاظت از محیط کالبدی بیان نمود. رابطه شهر و شهروندی یک رابطه دو طرفه است. مشارکت مردم در روند تصمیم‌گیری شهری، یکی از عوامل مهم حکومت مردمی بوده، افزایش مشارکت مردم در امور شهری، می‌تواند در ایجاد تعادل شهری، نقش ارزنده‌ای را ایفا نماید. اگر مدیریت شهری را شامل فرآیندهای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی، سازماندهی و نظارت بر اداره امور شهر و شهرداری‌ها بدانیم و نظام حقوق شهری را به مثابه روند قانونمند کردن فرآیند چند گانه مدیریت شهری و نیز قانونمند نمودن وظایف و تکالیف متقابل و دو سویه شهرداری و شهروندان محسوب کنیم می‌توان رابطه و نسبت مدیریت شهری و حقوق شهروندی را مشخص نمود. در این میان جایگاه و نقش قانون شهرداری که حلقه پیوند و محل اتصال مدیریت شهری و نظام حقوق شهری است غیرقابل انکار است (۱۱). در واقع شهرداری به عنوان

دکتر علیرضا رجب زاده اصطهباناتی و همکاران: جایگاه جامعه گرایی و فردگرایی در قوانین با نگاهی بر اخلاق و حقوق شهروندی

۴. انجام معاملات با در نظر گرفتن نفع عموم شهروندان دستگاه‌های اجرایی از جمله شهرداری

۵. به کارگیری افراد متخصص در شهرداری برای عملکرد مطلوب

گرایش به جامعه گرایی و فردگرایی در ماده ۵۵ قانون شهرداری

ماده ۵۵ قانون شهرداری از جمله قوانین موجود در شهرداری می‌باشد که با در نظر گرفتن حقوق شهروندی عموم مردم، گرایش به سمت نظریه جامعه گرایی دارد چرا که موارد بیان شده در آن تضمین کننده حقوق جمعی افراد است. در این ادامه به بررسی جزئیات این ماده پرداخته می‌گردد.

• وظیفه شهرداری در خصوص سد معبر

در تبصره ۴ ماده ۵۵ قانون شهرداری بیان شده:

" معابر و شوارع عمومی که در اثر تفکیک اراضی احداث می‌شود، متعلق به شهرداری است و شهرداری در قبال آن به هیچ عنوان، وجهی به صاحب آن پرداخت نخواهد کرد قانون شهرداری‌ها موظف است از معابر به عنوان ملک عمومی حفاظت کرده و آن را برای استفاده عموم آماده نگه داشته و از تجاوز به میدان‌ها، پارک‌ها و باغ‌های عمومی که حق طبیعی هر شهروندی می‌باشد جلوگیری نماید."

مشکلاتی که سد معبر بالاخص در خیابان‌های مرکزی شهر برای شهروندان ایجاد می‌نماید منجر شده از نظر قانونی بیشتر به آن توجه گردد. در این راستا تبصره ۱ ماده ۵۵ قانون شهرداری در مورد وظایف شهرداری در رفع موانعی که منجر به سد معبر در پیاده‌روها و پارک‌ها ... می‌گردد، است و چنین بیان می‌کند که: "سد معابر عمومی و اشغال پیاده‌روها و استفاده غیر مجاز آن‌ها و میدان‌ها و پارک‌ها و باغ‌های عمومی برای کسب و یا سکنی و یا هر عنوان دیگری ممنوع است و شهرداری مکلف است از آن جلوگیری و در رفع موانع موجود و آزاد نمودن معابر و اماکن مذکور فوق وسیله مأمورین خود رأساً اقدام کند. در مورد دکه‌های منصوب قبل از تصویب این قانون، شهرداری مکلف است نسبت به برداشتن آنها اقدام و چنانچه صاحبان این قبیل دکه‌ها ادعای خسارتی داشته باشند به نظر کمیسیون مقرر در ماده ۷۷ نسبت به جبران خسارات آنها اقدام کند ولی کسانی که بعد از تصویب این قانون به نصب دکه‌هایی در معابر عمومی کنند شهرداری موظف است رأساً و به وسیله مأمورین خود در برداشتن این قبیل دکه‌ها و رفع سد معبر اقدام کند و اشخاص مزبور حق ادعای هیچ‌گونه خسارتی نخواهند داشت." اشغال و مسدود کردن معابر و آنچه به عنوان سد معبر، مطرح می‌شود، به لحاظ قانونی عملی مجرمانه بوده و مرتکب این عمل مستوجب مجازات است؛ زیرا معابر عمومی متعلق به عموم شهروندان است و کسی حق ندارد تحت هر شرایط و نامی معابر را انتفاع شخصی کرده و آن را مسدود کند. پیاده‌روها جزو معابر عمومی است و معابر عمومی بر اساس قانون قابل واگذاری به اشخاص نیستند و سد معبر تخلفی است که در قانون پیش بینی شده و برای متخلفان آن مجازات سنگینی در

نظر گرفته شده است و همچنین سد معبر تجاوز و تعرض به حقوق شهروندی و توهین به شهروندان می‌باشد. باید تصریح نمود این معضل به عنوان یکی از عوامل تسبیح حقوق شهروندی، ایجاد ناهنجاری اجتماعی می‌نماید. قوانین شهرداری در این راستا در جهت حمایت از جمیع شهروندان ارائه شده است و نشان دهنده گرایش به سوی جامعه گرایی دارد. در واقع معضل سد معبر کل جامعه را با مشکل روبرو می‌نماید که نمود آن را به صورت کاملاً آشکار می‌توان در پدیده رفت و آمد مشاهده نمود. نظم اجتماعی ایجاب می‌کند تا عموم شهروندان با رعایت اصول قانونی شهرداری، از ایجاد سد معبر و مشکلات حاکی از آن جلوگیری نمایند. رعایت این قوانین روابط و کنش‌های متقابل فرد و جامعه را به شکل مطلوبی هماهنگ می‌سازد. از طرفی همکاری افراد در جامعه در رعایت قوانین سد معبر، منجر به ایجاد نفع بیشتری برای آنها می‌گردد تا در نظر گرفتن نفع فردی خود. زیرا در هر حال معضل سد معبر برای تمامی ساکنین شهر مشکل ساز است.

• وظیفه شهرداری در خصوص احداث تاسیسات تولید و

توزیع برق

بر اساس ماده ۵۵ قانون شهرداری تنظیم و نگهداری و تسطیح معابر و انهار عمومی و مجاری آبها و فاضلاب و تنقیه قنوات مربوط به شهر و تامین آب و روشنایی به وسایل ممکنه از وظایف شهرداری‌ها می‌باشد. در این ماده چنین عنوان شده که: "احداث تاسیسات تولید و توزیع برق و تعیین نرخ آن در شهرها تا موقعی که وزارت آب و برق نیروی آن را تأمین نکرده است با موافقت قبلی وزارت آب و برق به عهده شهرداری است.

تهیه آب مشروب شهرها و تأمین وسائل توزیع و وضع مقررات مربوط به آن و همچنین تعیین نرخ آب در شهرها به استثنای مواردی که سازمان‌های تابعه وزارت آب و برق عهده دار آن هستند با تصویب انجمن شهر به عهده شهرداری خواهد بود. این قبیل شهرداری‌ها می‌توانند با تصویب انجمن شهر و تأیید وزارت کشور تهیه آب مشروب و توزیع آن را به موسساتی که طبق اصول بهداشتی عمل نمایند واگذار کنند."

همچنین در تبصره ۳ گفته شد: "در صورتی که مؤسسات خیریه‌ای قبل از تصویب این قانون تأمین آب شهرها را به عهده داشته‌اند و عملیات آنها مورد تأیید شهرداری محل و وزارت کشور باشد، می‌توانند مثل قبل به کار خود ادامه دهند."

باید گفت که تمام شهرداری‌ها کار تأمین آب مصرفی و رساندن آن به مشترکان را خودشان انجام می‌دهند. تهیه آب نیز از طرف اداره‌های شهرداری و یا شرکت‌های خصوصی انجام می‌شود. موارد فوق در مورد برق، گاز و حرارت مرکزی نیز مصداق دارد. اما در مورد تأمین برق بیشتر شهرداری‌ها، به جز شهرداری‌های بزرگ وابسته به شبکه برق مرکزی هستند.

این وظیفه در تبصره « ۵۱ » قانون بودجه سال ۱۳۴۴ و ذیل تبصره « ۲ » ماده « ۱ » قانون سازمان برق ایران نیز مورد توجه قرار گرفته و با

کمک به انجمن‌های خانه و مدرسه و همچنین اردوی کار را به عهده دارد.

شهرداری در این قبیل موارد و همچنین در مورد موزه‌ها و خانه‌های فرهنگی و زندان با تصویب انجمن شهر از اراضی و ابنیه متعلق به خود با حفظ مالکیت به رایگان و یا با شرایط معین به منظور ساختمان و استفاده با اختیار مؤسسات مربوط خواهد گذاشت.

کنار هم جمع شدن، نقطه آغاز تقویت روحیه جمعی است و کنار هم ماندن یک هنر، عامل پیشرفت و موفقیت است و ضرورت دارد برای کاهش آسیب‌های اجتماعی داشتن جامعه سالم و باشناختی برای تحقق این راهبرد تلاش کرد. ایجاد مؤسسات بهداشتی، فرهنگی و ورزشی در جهت حمایت از عموم جامعه نشان دهنده رویکرد جامعه گرایی در قوانین است که می‌تواند جامعه را در مسیر توسعه قرار دهد. در واقع جامعه سالم نیازمند نشاط است. در این راستا سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران که سازمانی عمومی غیردولتی و مستقل است و بودجه آن توسط شهرداری تهران تأمین می‌شود به امر توسعه فرهنگی، تعمیق معرفت دینی، تقویت زیبایی‌طلبی و حقیقت‌جویی انسان‌ها، شاد زیستی همراه با روحیه سازنده و کسب مهارت‌های زندگی اجتماعی می‌پردازد.

تمام این موارد، نیازهایی اساسی هستند که این سازمان در پاسخ به آن‌ها موجودیت یافته‌است. سازمان با در اختیار داشتن تعداد زیادی مراکز فرهنگی و هنری، فرهنگسرا، خانه فرهنگ، نگارخانه، و کتابخانه و موزه و خانه موزه در سطح شهر تهران، جایگاه ممتازی را در میزان اثرگذاری بر فرهنگ شهروندان داراست. این سازمان ایجاد ارتباطات متقابل و پاسخگویی به مخاطبان را ضامن بقا و توسعه خود می‌داند، از این رو در تعامل با مخاطبان به برقراری ارتباطات دو سویه و باز و ارائه خدمات به صورت متنوع و متناسب با نیاز گروه‌های مختلف مخاطبان توجه می‌نماید. علاوه بر این، از طریق توسعه روابط رسمی و غیررسمی و فعالانه با سایر سازمان‌های فرهنگی و نیز مسئولان فرهنگی کشور تعادل و ثبات لازم را در فعالیت‌های خود کسب می‌کند (۱۵).

بنابراین برنامه ریزی، کنترل و نظارت بر امور فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهر با هماهنگی دستگاه‌های اجرایی ذیربط، شناخت و تدوین ترویج الگوهای همبازی و مشارکت شهروندان و بکارگیری آن الگوها در اداره امور شهر و افزایش انسجام اجتماعی، مدیریت ایجاد ساز و کارهای رصد مستمر تغییرات اجتماعی و فرهنگی شهر و تدوین تمهیدات لازم با همکاری سایر دستگاه‌های اجرایی مسئول در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی شهر از جمله وظایف این سازمان در شهرداری است (۱۶).

• وظیفه شهرداری در خصوص حفاظت از اموال خود

بر اساس ماده ۵۵ قانون شهرداری حفظ و اداره نمودن اموال منقول و غیرمنقول شهرداری و اقامه دعوی بر اشخاص و دفاع از دعوی اشخاص علیه شهرداری به عهده این نهاد می‌باشد. به موجب این بند، حفاظت و نگهداری اینگونه اموال متعلق به شهرداری، بر عهده خود این نهاد می‌باشد.

عنایت به نسخ کلیه قوانین و مقررات عام و خاص مربوط به اخذ هرگونه عوارض و مالیات غیرمستقیم (از جمله تبصره «۲» ماده «۱۱» قانون سازمان برق ایران و آئین نامه آن در خصوص اخذ عوارض روشنایی معابر) به موجب ماده «۵۲» قانون مالیات بر ارزش افزوده، شرکت‌های برق در حال حاضر عوارضی بابت روشنایی معابر اخذ نمی‌نمایند. بنابراین شهرداری‌ها با توجه به اینکه مسئولیت تأمین هزینه روشنایی معابر را بر عهده داشته و هم اکنون به استناد قانون مالیات بر ارزش افزوده، در قبال ارائه خدمات شهری عوارضی بالغ بر ۳ درصد از محل فروش کالاها و خدمات از جمله فروش برق دریافت می‌نمایند، مکلف به تأمین کلیه هزینه‌های اجرای طرح‌ها و بهای برق مصرفی جهت تأمین روشنایی معابر می‌باشند.

تأمین آب و برق از نیازهای اولیه و اساسی در جامعه است که ضرورت توجه به آن را می‌طلبد. قوانین شهرداری در این زمینه بر اساس نیازهای جمعی شکل گرفته است. در واقع قوانین شهرداری در تأمین آب و برق نیاز عمومی جامعه را در نظر گرفته و با اجرای قوانین امکان بروز شرایط نامناسب را کنترل می‌کند. در نتیجه جامعه را به سوی رفاه اجتماعی و فردی سوق می‌دهد.

• وظیفه شهرداری در خصوص تخلیه زباله‌ها

بر اساس تبصره ۴ بند ۲ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها، شهرداری مکلف است محل‌های مخصوصی را برای تخلیه نخاله و زباله و فضولات ساختمانی و مواد رسوبی و فاضلاب و نظایر آن‌ها تعیین کند و با انتشار آگهی به اطلاع شهروندان برساند. محل تخلیه نخاله ساختمانی باید بر اساس نقشه تفصیلی شهر، خارج از محدوده شهری باشد، البته جانمایی کارخانه تبدیل زباله نیز به عهده شهرداری گذاشته شده، اما با وحدت ملاک از قسمت پیشین این تبصره می‌تواند نتیجه گرفت محل این کارخانه نیز باید خارج از محدوده مصوب شهری باشد.

به طور کلی دفع زباله‌ها و فاضلاب شهری به صورت اصولی وظیفه‌ای است که بر دوش شهرداری نهاده شده است و به صورت قابل توجهی با مسئله بهداشت عمومی در ارتباط است. حق بر بهداشت و برخورداری از محیط سالم زندگی، از جمله حقوق مهم فردی است که نه تنها افراد برای تأمین فردی بلکه برای سلامتی کل جامعه باید رعایت نموده و از شهرداری نیز به صورت متقابل انتظار ایفای تعهداتش داشته باشند. بنابراین ماده ۵۵ قانون شهرداری در این زمینه نمود یک قانون جامعه-گرا می‌باشد که هدف آن سلامت و تأمین بهداشت جمعی است.

• وظیفه شهرداری در خصوص ایجاد بیمارستان‌ها،

شیرخوارگاه‌ها و مؤسسات فرهنگی

در راستای اجرای تبصره یک ماده ۸ قانون تعلیمات اجباری تأسیس مؤسسات فرهنگی و بهداشتی و تعاونی شهرداری، موظف است به ایجاد بنگاه حمایت مادران، پرورشگاه، درمانگاه، بیمارستان، شیرخوارگاه تیمارستان، کتابخانه، کودکانستان، باغ کودکان و امثال آن در حد اعتبارات مصوب اقدام نموده و همچنین وظیفه کمک به این قبیل مؤسسات و مساعدت مالی به انجمن تربیت بدنی و پیش آهنگی و

نتیجه‌گیری

در واقع می‌توان گفت حقوق شهروندی شاید در ابتدا این طور به نظر برسد که ناشی از فردگرایی است اما در اصل به سمت جامعه‌گرایی کشش دارد. این حقوق در بخش‌های حقوق مدنی (مانند آزادی بیان و اندیشه و برابری در برابر قانون)، حقوق سیاسی (مانند مشارکت در امور سیاسی و حق رای) و حقوق اجتماعی (مانند استفاده از خدمات و برابری فرصت‌ها)، دسته‌بندی می‌شوند. در مورد ماهیت جامعه‌گرایانه بودن حقوق شهروندی می‌توان گفت مثلاً حق مشارکت در امور سیاسی جامعه و حق رأی دادن حداقل ماهیتی جامعه‌گرایانه دارند. در این راستا باید اذعان نمود حقوق شهروندی به‌عنوان مجموعه‌ای از وظایف و حقوق متقابل، در یک بستر مشارکت همگانی تحقق می‌یابد که در این میان مدیریت شهری به‌عنوان عنصری آگاهی‌بخش، نقشی مهمی را در گرایش شهروندان به کنش‌های اجتماعی و مشارکتی ایفا می‌کند. همچنین مدیریت شهری می‌تواند متضمن احقاق حقوق شهروندی در حوزه‌های گوناگونی چون، رفاه، ایمنی، عدالت، سلامت و سایر مضامین حقوق شهروندی باشد.

با توجه به نتایج به دست آمده و آنچه در حال حاضر در قوانین شهرداری‌ها مشاهده می‌گردد، حاکی از برخورد دو نظریه فرگرایانه و جامعه‌گرایانه در قوانین می‌باشد. در واقع با گسترش شهرنشینی، شهرداری‌ها نیز باید همگام با این توسعه حرکت نموده و طرح‌های لازم عمرانی را به اجرا در آورند. اجرای طرح‌های عمومی در بسیاری از موارد با حقوق مالکانه اشخاص برخورد دارد. اما قوانین درصدد بر آمده‌اند تا تعارض حقوق عمومی و حقوق مالکانه را به بهترین شکل حل و فصل نمایند. در واقع میان حقوق فردگرایانه و حقوق جامعه‌گرایانه پیوند ایجاد نمایند.

در این میان هگل در نقد فردگرایی و پیوند آن با جامعه‌گرایی معتقد است که فرد همچون یک ذره مجزا نیست، بلکه او در ارتباط با دیگر افراد جامعه قابل تصور است. از دیدگاه هگل، آدمیان مقدر به آزادبودن هستند، لیکن آزادی آنها تنها در صورتی می‌تواند محقق شود که آنها جزئی از کل، یعنی جامعه باشند. چارلز تیلر نیز معتقد است سیاست باید اولویت نخست را به زندگی اجتماعی یا خیر توده‌ها دهد. به طور کلی، در تلاش برای ایجاد یک نظام حقوقی مبتنی بر عدل، نه می‌توان جنبه جمعی حیات انسانی را به قیمت توجه به فرد نادیده گرفت و نه می‌توان فردیت انسان را در پای نفع جمع قربانی نمود. در واقع عدالت باید میان آزادی‌ها توازن برقرار نماید. مثلاً نمی‌توان با اجرای حقوق مالکیت و تجارت تا آنجا پیش رفت که به آلودگی محیط زیست و به خطر افتادن سلامتی دیگر شهروندان منجر گردد. در این راستا نظام حقوقی ایران در تدوین قوانین بالاخص قوانین اجرایی شهرداری‌ها، بیشتر به صورتی عمل نموده که حقوق عمومی بر حقوق مالکانه ارجح یافته است. بدون شک در جهت نیل به اهدافی که متضمن منافع عمومی و تامین کننده مصالح اجتماعی است، تلاش کرد؛ اما این که اشخاص و افراد در این مسیر، چه هزینه‌هایی باید پرداخت کنند و تا چه میزان باید از آزادی‌ها و

به طور کلی اشخاص عمومی نیز همانند اشخاص خصوصی برای انجام امور خود و ارائه‌ی خدمات عمومی و عمل به تعهدات قانونی، باید اموالی را در اختیار داشته باشند. باید گفت این اموال در مالکیت شهرداری نیست و تصرفات شهرداری در آنها مالکانه نخواهد بود، بلکه صرفاً به نگهداری و بهره‌برداری از آنها می‌پردازد.

رویکرد قوانین در حفاظت از اموال عمومی بالاخص اموال شهرداری‌ها که بعضاً مورد استفاده عموم مردم می‌باشد، نشانگر توجه به نظریه جامعه‌گرایی می‌باشد زیرا اموال شهرداری‌ها چه منقول و چه غیرمنقول از خزانه دولت تامین گردیده و مالک آن عموم مردم جامعه هستند که به عنوان شهروند در کشور زندگی می‌کنند بنابراین در اینجا نه فردگرایی بلکه جمع‌گرایی مورد تمرکز قرار می‌گیرد. تخریب اموال عمومی نوعی توهین به افراد جامعه است زیرا به متعلقات آنان ضربه خسارت وارد می‌کند. در رویکردهای جامعه‌گرا، شهروندان را به مثابه جزء اجتماع می‌دانند. اموال به ویژه در شکل غیرمنقول، متعلق به عموم جامعه است و هیچکس حق تملک خصوصی آن را ندارد. بنابراین مالکیت از آن جامعه بوده و همه افراد حق مشاعی در اموال دارند و یک شورای برنامه ریزی اقتصادی به نمایندگی از کل جامعه روابط اقتصادی افراد را تنظیم می‌کند. مشخص است که در چنین رویکردی هر نوع تلاش برای تصرف اموال یا تملک آنها، خیانت به حقوق کل خلق است و بایستی جرم انگاری شود.

• وظیفه شهرداری در خصوص انجام معاملات خود

بند ۹ ماده ۵۵ قانون شهرداری به انجام معاملات شهرداری اعم از خرید و فروش اموال منقول و غیر منقول با تصویب انجمن شهر و با رعایت صالح و صرفه و مقررات اشاره دارد. در این راستا در ماده ۱۰ منشور حقوق شهروندی عنوان شده که: دستگاه‌های اجرایی باید از تحمیل قراردادهای اجحاف آمیز به مردم خودداری کنند. منظور از قرارداد اجحاف آمیز قراردادی است که به موجب آن دستگاه اجرایی با استفاده از موقعیت برتر خود یا ضعف طرف مقابل، شرایط غیرعادلانه‌ای را به ایشان تحمیل کند (۱۷).

در قوانین ذکر شده کاملاً مشهود است که قانونگذار بیش از هر چیزی سعی در ایجاد شرایطی دارد که بتوان به نفع عموم عمل نموده و حقوق عادلانه رعایت گردد و معاملات به صورت صحیح و در راستای سود جمعی صورت پذیرد. در واقع نظریه‌های جامعه‌گرایی بر همبستگی محکم قالب اجتماعی دلالت دارند که در آن افراد می‌توانند از مسئولین جامعه انتظار داشته باشند نسبت به آنها وفادار بوده و همراه با عدل رفتار نمایند. چنین امری در قوانین شهرداری در مورد معاملات کاملاً دیده می‌گردد که در راستای حمایت و اجرای عادلانه معاملات می‌باشد. نظریات جامعه‌گرایانه همسو با اصل مساوات می‌باشند زیرا که بر وحدت، هماهنگی و یکپارچگی تاکید دارند.

واژه نامه

1. Urbanization	شهروندی
2. Citizen	شهروند
3. Citizenship rights	حقوق شهروندی
4. Ethics	اخلاق
5. Religion	دین
6. Tradition	سنت
7. Civil ethics	اخلاق مدنی
8. Political ethics	اخلاق سیاسی
9. Socialism	جامعه گرایی
10. Individualism	فرد گرایی
11. Ethical values	ارزش اخلاقی
12. Citizenship assignments	تکالیف شهروندی
13. Social citizenship	شهروندی اجتماعی
14. Urban management	مدیریت شهری
15. Municipal regulations	قوانین شهرداری

مالکیت خصوصی بگذرند امری مهم و در خور توجه می باشد. متأسفانه وضعیت فعلی قوانین چندان راضی کننده نیست و تضمینات لازم را برای حفظ حقوق مالکانه اشخاص، ایجاد نمی کند. البته تا حدودی سعی گردیده تا از بروز این مشکلات جلوگیری گردد مثلاً اگر دارنده حقوق مالکانه و شهرداری در خصوص قیمت یا انتقال حقوق مالکانه به شهرداری به توافق نرسند، مقتن راه حلی را در قوانین مربوطه پیش بینی کرده که به موجب آن شهرداری می تواند با اجرای اقداماتی به تصرف زمین بپردازد. تصویب این نوع قوانین اگرچه نسبت به قوانین گذشته نشان دهنده پیشرفت خوبی در احقاق حقوق مالکانه است اما تضمین لازم و کاملی برای حفاظت و حمایت از حقوق مالکانه نمی باشد.

ملاحظه های اخلاقی

در این پژوهش مروری با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاق امانت داری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است.

References

- Enayati T, Arasteh H, Zamani F, Nezafati Y. (2012). The relationship between citizenship rights with social behavior in university students. *Ethics in Science and Technology*; 7 (2):25-34. (In Persian).
- Roushanzadeh J, Ammari H, Gharabiglou H, Shahinpour A. (2021). Citizenship rights and consumer time planning (CTP): conceptualizing and practicing. *Ethics in Science and Technology*; 16 (special issue):130-135. (In Persian).
- Ahangar N, Rasouli R, Darvish H, Asadi M. (2018). Ethical necessity of explaining the model of democratic citizenship in Iranian public organizations. *Ethics in Science and Technology*; 13 (3):138-145. (In Persian).
- Eftekhari A, Nasri G. (2004). Method and theory in security research. 1st ed. Iran/Tehran: Institute of Strategic Studies. (In Persian).
- Wood EM. (1972). Mind and politics: An approach to the meaning of liberal and socialist individualism. 1st ed. USA/California: University of California Press.
- Aghabakhshi A, Afsharirad M. (2004). Dictionary of political sciences. 2nd ed. Iran/Tehran: Chapar Publication. (In Persian).
- Aysenk M. (2008). Basics of human cognition based on biological psychology. Translated by Hoseinian A. 1st ed. Iran/Tehran: Internet press. (In Persian).
- Heywood A. (2004). Key concept in politics. 2nd ed. Britain/London: Palgrave Macmillan publication.
- Kolti L. (1999). Rousseau and Criticism of Civil Society. Translated by Shamsavari H. 1st ed. Iran/Tehran: Markaz Publication. (In Persian).
- Chakrabarty BK. (2001). Urban management, concepts, principles, techniques and ducaction. *Cities*; 18 (5): 331-345.
- Edelenbos J, Meerkerk IV. (2017). Finding common ground in urban governance networks: what are its facilitating factors? *Journal of Environmental Planning and Management*; 5: 1-18.
- Khodada M, Nakhaei M. (2016). The role of the municipality in improving the social aspects of the citizens' quality of life (Gorgan city). 3rd Scientific Research Conference of New Horizons in the Sciences of Geography and Architectural Planning and Urban Planning in Iran, Tehran, Iran.
- Rezaeipour A. (2006). Complete set of laws and regulations of citizenship rights. 1st ed. Iran/Tehran: Aryan Publication. (In Persian).
- Kazemi A. (2007). Obstacles and challenges of drafting a bill to protect citizenship rights in Iran. *The Judiciarys Law Journal*; 71(58): 119-134. (In Persian).
- Rahimi A, Bagheri E. (2020). The effect of internal organizational factors on the quality of citizenship education through virtual social networks, a case study of cultural and artistic organization of Tehran Municipality. 1st National Conference of New Management Approaches in Interdisciplinary Studies, Gonbad, Iran. (In Persian).
- Mohammaddoust Dargahi Z. (2020). Investigating the cultural components affecting urban management in Tehran Municipality. 7th National Conference of Applied Researches in Civil Engineering, Architecture and Urban Management and the 6th Specialized Exhibition of Mass Builders of Housing and Buildings in Tehran Province, Tehran. (In Persian).

17. Gorji A. (1988). Public ownership. 1st ed. Foundation. (In Persian).
Iran/Mashhad: Astan Quds Razavi Islamic Research